

**FORMATION OF THE METHODOLOGY OF RESEARCH
OF FOLKLORE AND ETHNOGRAPHIC MATERIAL IN PROGRAM
DOCUMENTS OF THE BEGINNING OF THE 20TH CENTURY**

**СТАНОВЛЕННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ
ФОЛЬКЛОРНО-ЕТНОГРАФІЧНОГО МАТЕРІАЛУ
У ПРОГРАМНИХ ДОКУМЕНТАХ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ**

Mazur I. V. Mazur I. B.

*Candidate of Art Studies,
Associate Professor at the Department
of Musicology, Instrumental Training
and Methods of Music Education
Khmelnyskyi Humanitarian
and Pedagogical Academy
Khmelnyskyi, Ukraine*

*кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри музикознавства,
інструментальної підготовки
та методики музичної освіти
Хмельницька гуманітарно-педагогічна
академія
м. Хмельницький, Україна*

В умовах сучасних інноваційних змін і кардинальних реформ у багатьох царинах науки гостро постало питання повернення із забуття духовної скарбниці нашого народу, до якої безперечно належить українська народнопісенна спадщина. Вивчення архівних документів, які певний час були поза увагою дослідників, знайомство з рукописами та документальними матеріалами, багато з яких й досі не опубліковані – усе це створює сприятливі умови для дослідження історичного минулого, дає зрозуміти певну логіку розвитку культурного простору українського мистецтва.

В останні роки з'явилося багато праць, присвячених розгляду розвитку української культури у загальному панорамному аспекті, діяльності наукових установ, вчених, які займалися дослідженням народного мистецтва нашого народу. Однак, жодна з робіт не ставила собі за мету дослідити проблему вивчення народнопісенної спадщини комплексно, використовуючи розробки і напрацювання, які зроблено такими галузями науки, як: фольклористика, етнографія, етнологія, краєзнавство, музикознавство та зафіксувати й дослідити ті суттєві зміни, які відбувалися у дослідницькому процесі завдяки впливу подій, що відбувалися в 20–30-х роках в царині цих наук.

Другу половину XIX століття відзначають кардинальні зміни у функціонуванні фольклору. Це пов'язано з певними аспектами, до яких маємо віднести: вихід народнопісенного матеріалу за межі сільської місцевості під впливом активного розвитку капіталістичних відносин й урбанізації культури; активізація процесу асиміляції та інтеграції

фольклору з пісенними формами та жанрами міської культури, з професійним мистецтвом [1]. Відбувається процес модифікації не тільки принципу створення народнопісенних зразків, певних змін знає середовище, в якому функціонує пісенний матеріал.

Обрядовий фольклор початку ХХ століття залишає за собою право розглядатися як важлива й невід'ємна складова селянської культури. Поряд із цим активну позицію починають займати жанри, які з'являються у цей історичний проміжок часу у міській культурі: наприклад, робітничі й заробітчанські пісні. У цей час особливе місце займає пісенний матеріал різних соціальних прошарків: пісні в'язнів, фольклор безпритульних, блатні пісні. На початку ХХ століття актуалізується подальший розвиток позаобрядових жанрів: любовної лірики, частівок, ліричних пісень-романсів, солдатських і революційних пісень. Фольклор, який ґрунтується на традиціях і розглядається як носій духовного початку, морально-ціннісних орієнтацій, продовжує зберігатися у сільській місцевості, хоча й він починає трансформуватися, набуваючи ознак оновлення.

Методика запису та фіксації фольклорного матеріалу має ґрунтуватися на принципах розуміння природи, генези й сутності народних традицій. Погляд на фольклор, як на надбання минулих часів, органічно пов'язаний із наявністю великої кількості матеріалів, що вирвані з органічного контексту їх побутування, відокремлені від сутності та функції обрядового дійства [5]. Означена позиція відіграла важливу роль при розробці та складанні багатьох програм із дослідження фольклору.

Створення великої кількості питальників, анкет, інструкцій, численних програм, експериментальні пошуки нових способів запису фольклорного матеріалу, залучення до цього процесу великої кількості науковців і amatorів, сприяли розгортанню й активізації як збирацької, так і дослідницької діяльності. Це були перші кроки на шляху до створення науково-дослідницького підходу до збирацької діяльності, які визначили напрям подальших методологічних досліджень [6].

Необхідність розробки й появи програмних документів була тісно пов'язана з вирішенням ще однієї проблемної ситуації, яка на початку ХХ століття гостро постала перед українськими фольклористами, що чітко визначилася у наступних аспектах:

- збирали, записували й опрацьовували фольклорний матеріал в Україні нерівномірно;
- не усі місцевості було вивчено і досліджено повністю: одні регіони були представлені досить повно і змістовно, інші – лише окремими вибірковими зразками [4].

Поряд із систематичними матеріалами існували матеріали випадкові, в яких було зафіксовано лише поодинокі зразки пісенних жанрів, які сподобалися дописувачам чи потрапили через те, що вдалося лише саме цей матеріал зафіксувати. Ці особливості збирацької діяльності певним

чином перешкождали створенню цілісної картини функціонування народнопісенної творчості у різних регіонах і місцевостях. Означена ситуація не сприяла відтворенню особливостей розвитку та трансформацій пісенного матеріалу протягом історичного минулого, що й визначило пріоритетність формування методології дослідження народнопісенної спадщини українського народу.

В дослідницьких працях початку ХХ століття питання дослідження фольклорних зразків має чітке спрямування, пов'язане з розв'язанням наступних важливих методологічних завдань:

- з'ясування справжнього обсягу конкретного пісенного зразка;
- виявлення і визначення джерел його походження;
- простеження тенденцій, напрямів, особливостей розвитку й трансформації матеріалу;
- визначення хронологічних меж появи і функціонування чітко визначеного пісенного зразка;
- фіксація території побутування матеріалу;
- виявлення зв'язку пісень із усною давньою традицією та літературною спадщиною [2].

Аналіз архівних документів початку ХХ століття, в яких представлена інформація стосовно збирання і запису народнопісенної творчості, надає можливість стверджувати про наявність доволі об'ємного, різноманітного, фактологічно цінного матеріалу. Важливе місце, в яких висвітлюються питання збирацької діяльності фольклорної творчості, належить документам, характерною ознакою яких є наявність конкретних вказівок стосовно специфіки та особливостей збирацької діяльності. В історії української фольклористики ці документи отримали доволі різноманітні визначення: настанова, керівництво, інструкція, анкета, питальник, програма, відозва, запрошення, план, квестіонар [3]. Незважаючи на достатню кількість визначень, вони усі мають безпосереднє відношення до збирання народнопісенного матеріалу, були розроблені й створені з метою максимально повної та точної його фіксації.

Незважаючи на наявність процесу активного становлення методології дослідження фольклорно-етнографічного матеріалу на початку ХХ століття, увесь напрям науково-дослідницької діяльності був жорстко зупинений, чимало науковців було репресовано, значна кількість важливих досліджень була заборонена чи знищена на початку 30-х років ХХ століття. Це призвело до ситуації повного замовчування та ігнорування будь-яких проявів не тільки дослідження фольклорно-етнографічного матеріалу, зокрема народнопісенної творчості українського народу, але й подальшого розгортання й розвитку методологічних засад і принципів музичної фольклористики та етнології в Україні.

Література:

1. Болтарович З. Є. Україна в дослідженнях польських етнографів XIX ст. Київ : Наук. думка, 1976. 139 с.
2. Борисенко В. Й. Нариси з історії української етнології 1920–1930-х років. Київ : Унісерв, 2002. 88 с.
3. Боряк О. О. Матеріали з історії народознавства в Україні : каталог етнографічних програм (друга половина XVIII–XX ст.). Київ : Українознавство, 1994. 123 с.
4. Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. Київ : Мистецтво, 1995. 335 с.
5. Глушко М. С. Методика польового етнографічного дослідження : навч. посібник. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. 288 с.
6. Мазур І. В. Значення програмних документів в процесі збирацької та науково-дослідницької діяльності в Україні другої половини XIX – початку XX століття. *Наукові записки Тернопільського національного університету ім. В. Гнатюка*. Сер.: Мистецтвознавство. Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2018. № 2 (39). С. 116–128.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-317-3-9>

ETHNOPSYCHOLOGICAL EDUCATION AS A WAY OF PRESERVING OF THE NATIONAL SPIRITUAL HERITAGE

ЕТНОПСИХОЛОГІЧНА ОСВІТА ЯК СПОСІБ ЗБЕРЕЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ДУХОВНОЇ СПАДЩИНИ

Marchenko O. G. Марченко О. Г.

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Professor at the Department of Sociology and Psychology Kharkiv National University of Internal Affairs Kharkiv, Ukraine

доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри соціології та психології Харківський національний університет внутрішніх справ м. Харків, Україна

Одним із ключових завдань закладів вищої освіти є підготовка майбутніх фахівців до продуктивної діяльності в умовах поліетнічного та полікультурного суспільства, яка забезпечується сформованою здатністю до «міжкультурного діалогу, безконфлітного спілкування з представниками інших мов, культур, релігій для збереження миру на